

M. NAGY ILONA

**SZENT ERZSÉBET ÉS SZENT MARGIT „BARÁTSÁGA”
(REFLEXIÓK MARGIT ANYANYELVŰ LEGENDÁJÁBAN)**

Árpád-házi Szent Margit (1242–1270) középkori magyar nyelvű legendája (*MargL.*)¹, amely Ráskay Lea domonkos rendi apáca 1510-ben leírt másolatában maradt fenn, két fő forrás összedolgozásával készült. Vezérforrása Margit legrégebb, XIII. századi, valószínűleg gyóntatója által írt latin nyelvű legendája, a *Legenda vetus (LV)*². Ebben a szép, bár a hagiográfiai toposzokat sem nélkülöző életrajzban sajátosan magyar színt képvisel³ az a prózarímmel⁴ is kitüntetett mozzanat, hogy a királylány követni kívánta a magyar királyi ház szent életű tagjai – Szent István, Szent Imre, Szent László és Szent Erzsébet – életszentségét:

*Revolvabatur crebrius secum | et conferebat cum aliis interdum | progenitorum
suorum vitam et vite sanctitatem ... alta trahebat suspiria | eorum imitari
vestigia | et consequi merita | Dei munere digna | efficeretur.*
LV 12. c.

Különösen nagynénjét, Thüringiai Szent Erzsébetet (1207–1231) tekintette példaképének, és tudatosan törekedett rá, hogy őt utánozza:

*[Revolvabatur... vitam et vite sanctitatem...] Beate etiam Elisabeth amite sue cuius
gloriosa merita | tota pene cum gaudio celebrat ecclesia.*
LV 12. c.

A fő forrás idézett helyei átszármaztak a magyar legendába is. Annak ismeretlen kompilátora a régi életrajznak a fenti példában is látható elvontabb ábrázolását azzal tette életközeli, hogy – néhány egyéb kisebb forrás felhasználása mellett – az 1276-os szentségvizsgálati jegyzőkönyv⁵ tanúvallomásainak szövegrészleteit dolgozta bele, amelyek Margit életének számtalan konkrét mozzanatát ábrázolják. A következőkben arról szólok, hogyan jelenik meg az anyanyelvű legendában Margitnak Szent Erzsébethez fűződő viszonya, illetve a vezérforrásból származó utalásokon túl az mit tesz még hozzá az unokahúgnak a nagynénjéhez fűződő kapcsolatáról.

---

¹ Szent Margit élete. 1510. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Kiadják *†P. Balázs János–Dömötör Adrienne–Pólya Katalin*. Budapest 1990. (Régi Magyar Kódexek 10.)

² Legújabb kiadása: „[Legenda Beatae Margaritae de Hungaria]”, *Emericus Szentpétery*. *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum [SRH] Vol. II.* Budapestini 1938/1999. Reprint kiadás (1999). Függelék: 685–709; 795–96. *Szovák Kornél* gondozásában.

³ *Klaniczay Gábor*: A női szentség mintái Közép-Európában és Itáliában. 129–130. In: *Klaniczay Tibor–Klaniczay Gábor*: Szent Margit legendái és stigmái. Budapest 1994. 93–255. A hagiográfiai munkák toposzokból való építkezésére lásd pl. *Monika Rener*: Formen und Wandlungen der Elisabeth-Verehrung. In: *Hercules Latinus. Ed. Ladislaus Havas et Emericus Tegye*. Debreceni 2006. 181 és az ott említett irodalmat. Vö. még pl. Szent Domonkos és Margit életrajzának hasonló motívumaira *Deák Viktória Hedvig OP*: Árpád-házi Szent Margit és a domonkos hagiográfia. Garinus legendája nyomában. Budapest 2005. 300.

⁴ *M. Nagy Ilona*: Über den Stil der ältesten lateinischen Legende von der Hl. Margit aus der Arpadendynastie. ACD 40–41 (2004–2005) 391–399.

⁵ *Fraknoi Vilmos* 1896: Inquisitio super vita, conversatione et miraculis beatae Margarethae virginis, Belae IV. Hungarorum regis filiae, sanctimonialis monasterii virginis gloriosae de insula Danubii. Ordinis Praedicatorum, Vesprimiensis diocesis. Ed. *Fraknoi Vilmos*. Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. Tom. I. 162–383 (a továbbiakban: *MRV*).

Életpéldájával Szent Erzsébet, mint ismeretes, a középkorban egész Közép-Európában mintául szolgált a királyi udvarok szent életű hercegnőinek, akik őt utánozva kívánták a szentséghez vezető utat megtenni. Szent Erzsébet rájuk tett hatására azok életrajzai is, akárcsak a Margité, többször utalnak⁶. Szent Erzsébet példaképszerepének kifejeződése a magyar legendában azért is méltó a figyelemre, mert ahogyan ő Margit számára, úgy Margit a szigeti domonkos zárda lakóinak – életében apácátársainak, halála után az emlékét ápoló, kultuszának színhelyét gondozó domonkos kolostor lakóinak – jelentett követendő mintát. Az ő használatukra készült a magyar nyelvű legenda,⁷ akik a kolostori templomban eltemetett Margit kultusza körül tevékenykedtek, s csodatévő hatása sírjánál mindennapi élményük volt.

A *LV* már Margit bemutatásakor (2. c.) említi Szent Erzsébettel való rokonságát, hogy tudniillik nagybátyja, II. András annak édesapja. Mivel azonban a magyar legenda eleje csonkán maradt fenn, ezt a részletet eredeti magyar formájában nem ismerjük⁸. Amint a *LV* a magyar szövegbe közvetítette, hogy Margit tudatosan követte nagynénje mintáját, ennek gyakorlatából is kapunk példát. Áldozatosan ápolta a betegetek akkor is, ha maga náluk is betegeb volt:

licet ipsa quibus ministrabat debilibus quandoque debilior devotione sedula sequens vestigia sororis sue beate Elisabeth.
LV 13. c.

Azert ezen keppen zolgaluan az erevteleneknek jól lehet hogý gyakorta ev maga erevtelenb vala-kevuuetuen az ev nennýenek nýomat evrsebet azzonnak ev nýomat vety vala ev magat az betegekert.
MargL. 56/20–24

Említődik még ispotályának léte (*LV 34. c.*), minthogy egy hosszú ideje ott fekvő ifjú, miután Margit sírjához hozták, visszanyeri egészségét (*MargL. 148/14*).

A magyar legenda másik fő forrásából, a Margit lakóhelyéül szolgáló domonkos kolostorban (a mai Margitszigeten) csak Margit legendájának (vö. *MargL. 34, 99, 123, 228*) nevezett szentségvizsgálati jegyzőkönyvből szintén kerültek be Szent Erzsébetre vonatkozó utalások. „Szent Erzsébet falvából” származik egy csoda tapasztalója (a jegyzőkönyv 75. tanúja, *MRV 334–335: MargL. 192/19; 194/1–2*). Az is feltűnő, hogy a Margittal együtt élő apácák között az Erzsébet a leggyakoribb név, hatan viselték – köztük Margit unokahúga, V. István király leánya –, valamint két világi nő is⁹, de erre a legendaíró nem reflektál. Szent Erzsébetnek ilyenféle emlékeztetbe idézése mégis erősíti példájának hatását, ha a magyar legendában ezek nem is kapnak külön jelentőséget. Margit sorsában egyébként több Szent Erzsébetével párhuzamos vonás is található,¹⁰ de a magyar legenda erre a tényre nem utal.

A magyar legendában Margit Szent Erzsébethez fűződő viszonyát az említettekén túl konkrétan is felidéző elemek közül elsőként a kolostortemplomban lévő Szent Erzsébet-oltárt említhetjük. A magyar szövegben megtaláljuk (*MargL. 35/16–7*) azt a jegyzőkönyvből, az egyik apácátárs vallomásából ismert adatot, hogy Margit *consecratio*ja három rokonával együtt – egyikük az említett unokahúg, Erzsébet – e Szent Erzsébet-oltár előtt történt:

⁶ *Klaniczay Gábor*: i. m. 134. (vö. 4. jegyzet).

⁷ A magyar legenda keletkezésének módja és ideje nincs kellőképp tisztázva. A kutatók általában úgy gondolják, hogy egy kész latin kompilátumot fordítottak magyarra. Magam azt próbálom bizonyítani, hogy a *LV*-t fordították először le, majd abba magyarul dolgozták bele a jegyzőkönyvi részületeket (vö. *M. Nagy Ilona*: Über die Textgeschichtlichen Fragen der muttersprachlichen Legende der Heiligen Margit aus der Árpádeyndynastie. *ACD 44* (2008) 187–194.

⁸ A magyar legenda elejéről egy XVIII. századi kivonatos változatot közöl *Pray Georgius*: Vita S. Elisabethae viduae nec non B. Margaretae virginis. Tyrnaviae 1770. 251–53. E részlettel azonban itt nem foglalkozom.

⁹ *Tokai Éva Johanna*: Személynevek, megnevezések, megszólítások a Margit-legendában. Szakdolgozat. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. Témavezető *A. Molnár Ferenc*. Debrecen 2001. 22.

¹⁰ Ezekre l. *Klaniczay Gábor*: i. m. 137–8.

fecit se consecrari ... coram altare sancte Elisabethe dicti monasterii de insula Danubii.
MRV 176

A *consecratio* leírásának forrása egyébként a *LV* (16. c.), s az – legalábbis ismert formájában – a helyszínt nem említi. Szent Erzsébet oltárának megnevezése a magyar legendában – ha valóban hiányzott a forrásból – tiszteletének jelenlétén túl azt is tanúsítja, hogy Margitnak az Erzsébet-oltárhoz fűződő kapcsolatát a kolostori hagyomány számon tartotta.

Úgy tűnik, Szent Erzsébet alakját Margit tiszteletének előmozdítására is felhasználhatták a legendák, felfedezvén, hogy az Erzsébetbe vetett hit Margitra is rávetíthető. A magyar legendába is bekerült egy tanúvallomáson (108. sz.) alapuló történet – amely a források közül csak az 1276-os jegyzőkönyvben szerepel – s ez vallomás formájában is párhuzamot von a két szent között. Ugyanezt a történetet tartalmazza Garinus nagyobb legendája (*Legenda maior* II. 68),¹¹ amelynek tulajdonképpen egyedüli forrása a 2. jegyzőkönyv, illetve a *LV*-t és Garinus kisebb legendáját ötvöző német nyelvű *Tőssi legenda* (74. fejezet)¹² is. A főszereplője egy bizonyos Alexander úr (Dominus Alexander),¹³ a királyi családhoz közel álló nemes, aki ausztriai fogságából Margit segítségével hívásával szabadult ki. Miután Magyarországon járt, küldöncétől értesült az új szent, Margit híreről, akinek sírjához járul mindenki segítségért, ő is Szent Margithoz kezdett imádkozni a fogságból való kiszabadításáért. Vallomása szerint egy látomás – egy fehér ruhás szűz – állította számára párhuzamba Margitot Szent Erzsébettel, s bátorította, hogy ugyanúgy bízson meg Margitban, mint Erzsébetben (*MargL.* 186/23–24):

Annje remenseged legen zent margyt azzonba· mjkeppen zent ersebet azzonba.
Tantum spem habeas in ista sancta Margaretha, sicut in sancta Elisabeth.
MRV 379

Az Erzsébet és Margit között volt párhuzam egyrészt jelzi, hogy életük hasonlóságára felfigyeltek a kortársak,¹⁴ másrészt arra is rámutat, hogy azt eszközül használhatták Margit kultuszának erősítéséhez.

Végül a magyar legenda egy vitatott helyére térek ki. Ezt a helyet én az anyanyelvi stílusérzék leleményességének adalékeként látom, amellyel módot talált Margitnak Erzsébethez fűződő bensőséges kapcsolatát jelezni. A magyar szöveg, ahol a *LV* fentebb említett helyét idézi arról, hogyan elmélkedett Margit Szent Erzsébet életéről, a forrás egytagú értelmezőjét kéttagú kifejezéssel adja vissza:

Revolvebat... secum... vitam... Beate etiam Elizabeth amite sue...
LV 12. c.

Esmee meg gondolja vala zent margit azzon zent ersebet azzonnak·ev
baratyanak es zereimes nenyenek zentseges eletyt.
MargL. 47/20-4

¹¹ *Albinus Franciscus Gombos: Catalogus fontium historiae Hungaricae.* Tom . III. 2481–2545. Budapestini 1938.

¹² *Salacz Gábor: Árpádházi Boldog Margit tőssi legendája.* Pécs 1940. Salacz figyelemre méltó feltételezése szerint a történet bekerülhetett a *LV* egy későbbi redakciójába is.

¹³ Alexander urat a Kadar-Kalász nembeli Sándorral azonosítják (*Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* II. köt. Budapest 1901, reprint kiadás 1995. 279).

¹⁴ *Klaniczay Gábor: i. m. 138.*

Ezt a helyet általában hibás fordításként tartják számon, amelynek kiindulópontja a lat. *amita* 'nagynéne' szó paleográfiailag téves *amica* 'barát/nő' olvasata.¹⁵ Eszerint a kettős fordítás úgy jött létre, hogy a hibát egy későbbi másoló javítani akarván „kipontozta”, vagyis alápontozással megjelölte, s mellé írta a helyes „néne” fordítást is. Egy újabb másoló pedig, aki a forrást nem ismerte, és kötőszóval összekapcsolta a két szót. Ez bizonyítaná egyben azt is, hogy a magyar szöveget többször átdolgozták.¹⁶ A kettős fordításban levő tévedés azért is szembeötlő, mert így értelmileg hibássá vált a szöveg. Mivel ugyanis Erzsébet 1231-ben, Margit születése (1242) előtt meghalt, tényleges barátságban nem lehettek.¹⁷

Az, hogy a kérdéses példa első tagja hibás olvasatból származhat, elképzelhető, illetve valószínű is lehet, ha figyelembe vesszük, hogy különösen a *LV* fordításában elég sok hiba van. A kéttagú kifejezés létrejöttét azonban én a mondottaktól eltérően a stílus körében magyaráznám meg (s azt sem zárnám teljesen ki, hogy az első tag is stilisztikai megfontolásból született). A magyar legenda – illetve a másolójától, Ráskay Leától való öt kódex – ismert nyelvi sajátága, hogy a forrás egy latin szavát gyakran két anyanyelvvel adja vissza. Amikor erre Mészöly Gedeon¹⁸ felhívta a figyelmet, a jelenséget általában úgy értelmezte, hogy a második szó rendszerint egy későbbi másoló, főleg Ráskay Lea javításaként került a szövegbe,¹⁹ s az lényegében a magyar egyházi nyelv fejlődését tükröznék. Itt azonban a középkori európai anyanyelvű szövegekben összetett okokból kialakult, máshol is jellemző,²⁰ esetenként retorikai szerepet is játszó²¹ fordítási és stíluszokásról van szó, amely a kérdéses magyar kódexcsoportban különösen erőteljesen, olykor modoros túlzással²² is jelentkezik. A szóban forgó példát egyébként Mészöly nem, inkább az ő nézete alapján a későbbi kutatók tekintették javítottnak. Mészöly ugyanis a legenda életrajzi részének közlésekor megjelölte a javításnak tekintett szavakat, de ezt a példát nem sorolta oda.²³

Véleményem szerint a kéttagúvá tett értelmező (bármilyen okból is született az első tag) „*ev baratanak · es zerelmes nyenyek*” a díszítés, s nem a javítás szándékával jöhetett létre. A tulajdonnevekhez, ritkábban köznevekhez kapcsolt kéttagú, kötőszóval álló értelmező latin mintát követ, amelyre a magyar legenda forrása közvetlenül is kínált példát. Ez a forma²⁴ a fordítással a forrásokból többször átkerül a magyar legendába, s megőrizve kötőszós voltát, a legenda sok asyndetikus,²⁵ többnyire spontán kéttagú kifejezésével szemben a latin írott nyelv hatását mutatja. Az idegen forma a kiemelkedő személyek vagy magas erkölcsi értékű fogalom nevét értelmezi, s választékos stílusértéket képvisel.

¹⁵ Horváth Cyrill: A Margit-legenda forrásai 21. Budapest. Klny. a budapesti IV. ker. főreáliskola 1907–08. évi Értesítőjéből (A Budapest-Székesfővárosi IV. ker. Községi Főreáliskola 54. Értesítője. 1908. 23–53); Mezey László: Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpád-kor végén. Budapest 1955. 65; P. Balázs János: i. m.: Bevezetés, Szent Margit élete 13.

¹⁶ Mezey László: i. m. 65.

¹⁷ Horváth Cyrill: i. m. 21.

¹⁸ Mészöly Gedeon: Szűz Szent Margit asszonynak, Béla királynak leányának élete. Nép és Nyelv 1(1941), 18–23, 52–8, 81–4, 117–8, 138, 184–8, 205–15, 251–56, 307–10, 343–47, 378–81.

¹⁹ Mészöly e felfogása valószínűleg bátorította a feltételezést, miszerint a magyar legendát többször átdolgozták.

²⁰ Lásd például: Werner Besch: Zweigliedriger Ausdruck in der deutschen Prosa des 15. Jahrhunderts. Neuphilologische Mitteilungen LXV (1964), 200–21; Erika Bauer: Zweigliedrigkeit und Übersetzungstechnik. Würzburger Prosastudien II. Hrsg. Peter Kesting. München. 1975; Inna Koskenniemi: Repetitive Word Pairs in Old and Early Middle English Prose. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. B. Tom. 107. Turku 1968; Orđpar G. Bendz: Svenska Humanistiska Förbundets Skrifter 74. Stockholm 1965.

²¹ Fridrich Wenzlau: Zwei- und Dreigliedrigkeit in der deutschen Prosa des XIV. und XV. Jahrhunderts. Halle 1906.

²² M. Nagy Ilona: A szóvariálás egy sajátos módja a Ráskay Lea által másolt kódexekben. A klasszikus görög-római ókor a magyar művelődésben és tudományban. Szerk. Krähling Edit. Budapest 2003. 29–38.

²³ Mészöly i. m. 210.

²⁴ A kéttagú nyelvi séma általános kérdéseire lásd például Orđpar G. Bendz: i. m.; Knud Lambrecht: Formulaicity, frame semantics, and pragmatics in German binomial expressions. Language 60 (1984), 753–796.

²⁵ Papp Zsuzsanna: Sajátos magyarázó szerkezetek. A magyar nyelv történeti nyelvtana. Főszerkesztő Benkő Loránd. II/2. 490.

Első királyunkat, Szent Istvánt régi hagyományú kapcsolattal mint „királyt és apostolt” említi a legenda (MargL. 46: „*ky vala mageroknak elsev kyalya es apostola*”: *primi regis et apostoli Ungarorum*); IV. Béla király, Margit apja „*atya és úr*” (MargL. 31: „*En tegedet kyalral atjamat · es en vramat*”: *Ego te regem patrem et dominum meum*); Mária királyné, Margit anyja „*anya és asszony ’úrnő, királynő’*” (MargL. 31–32: „*tegedet kyalralne azzont anyamat · Es en azzonyomat: reginam matrem et dominam meam*); Olympiades, Margit dajkaja „*dajka (és nevelő) és mester*”: (MargL. 34: „*olimpiadis zent margit azzonnak dajkaja · es mestere: nutrix et magistra*”, MargL. 212: „*Ez soror olimpiadis azon · vala zent margyt azzonnak · dajkaja · neulevyje · es mestere*”); az egyházi méltóságok „*atyák és urak*” (MargL. 100: „*mýkoron ...el juttek volna az týztelendev atyak es vrak eztergamy ersek · vacý pispek · obuday prepost: venerabiles patres et domini archepiscopus Strigoniensis, et episcopus Waciensis, prepositus Budensis*); az alázatosság az erények „*anyja és őrizője*” appositívóval kapcsolódik össze (MargL. 46: „*mely alazatossagot tud vala lenny · mynden jozagos myelkevedetevknek anyjanak es evrizevenek*”: *quam (sc. humilitatem) matrem et custodem virtutum sciebat*). Margit az apácatársakhoz való viszonyában „*anya és dajka*”, Krisztushoz fűződő viszonyában „*jegyese és szolgáló*” (MargL. 48: *mendenecnek · anyjanak es dajkayanak byzonehtatneek lenny: mater et nutrix omnium esse probaretur*; MargL. 114: „*vr ihs cristusnak valasztot jegese · es zerelmes zolgalója*”: *Iesu Christi sponsa electa et ancilla dilecta*).

Ebben a stíluskörnyezetben természetesnek tarthatjuk, hogy Szent Erzsébet, Margit első számú példaképe nevének említésekor illő lehetett a szóban forgó latin mintájú értelmezőt alkalmazni. Mivel a forrás erre közvetlen példát nem nyújtott, a lat. *amita* – *amica* szavak hangalaki hasonlósága akár ötletet is adhatott a kéttagú értelmező kialakításához. A középkori latint jellemző formakultusz könnyen okozhatta, hogy a szöveg díszítője ezt az asszociációt használta ki, s így jött létre a vitatott értelmező. Lehet, hogy egy fordítási hibából később így formált erényt valaki, mindenesetre a szöveg stílusvilága inkább a második tag tudatos egyszerű szerkesztésére, nem többszöri javításra mutat. A stilizálást ösztönözhetette a fő forrás, a LV rímes díszítése is, s a magyar szöveg környezetében szintén felfedezhetjük a díszítő szándékot. Szent Erzsébet előtt a legenda Szent Imrét és Szent Lászlót említi, akikre a forrás ilyen formájú *appositívót* nem alkalmaz, de a magyar szöveg kiformálta a kérdéses sémát. Ezt képviseli Szent Imre herceg (46) „*élete és ... szüzessége*”, Szent László királyra vonatkozóan pedig a „*(királyi) igazságok és imádságok*” alliteráló kapcsolat: MargL. 46: „*Es meg gondolja vala zent jmreh <er> herchegnek es eletýt es ev zentseges <er> zvesseget*”: *beati Henrici ... sanctissimam virginitatem (LV 12. c.); illetve: ez zent kyalr gyakorta · alamisna adasokba · kyalry jgassagokba · es jmdasagokba · es egyeb jozagos myelkevedetevkben magat foglaluan: Administrans frequentissime causam clericis iustitiis regalibus et in orationibus ac ceteris sanctis operibus ... noctes ducebat insomnes (LV loc. cit)*. Az első esetben latin minta ösztönözhetett a bővítésre (ha valóban nem volt eredetileg benne): a tág jelentésű *vita* 'élet' szó és speciálisabb jelentésű (hiponim) főnév kapcsolata a forrásban is megvan: MargL. 183: „*zent margyt azzonnak esedezese mýat ez betegnek elete es egessege meg adatneek*”: *suffragia sororis virginis Margarite ipsam ... obtinerent vite restituí et sanitati*. A fentihez hasonlóan más esetben is bővített a magyar szöveg az ismert forrással szemben, MargL. 60: „*Az ev nyayaskodasa · auagy zentseges elete [=conversatio sive sancta vita]·Egy neemev nemev regula zerint tartatýk vala*”: *eius conversatio... quasi pro quadam regula... habetur*. A második esetben pedig a szándékos stilizálás feltevését támogatja a MargL.-ban általában megfigyelhető sok alliteráló pár, amelyek latin megfelelője nem alliterál, vagy amelyek éppen a magyar szövegben bővülnek ki: MargL. 158: „*ev tagýban es tetemýben*”: *in membris eius et ossibus*; MargL. 58: „*tanalchýval tanehtasyval*”: *informationibus et consiliis*; MargL. 28: „*bekessegnek jauat jozagat*”: *bonum pacis*; MargL. 43: „*hallogassa holnapozza azt ammy myelkedhetneek*”: *procrastinet, quod potest bonum operari*; MargL. 77: „*jgen kemenýen meg fedde · es meg fenýegete evket az silenciomert*” stb. Úgy gondolom tehát, hogy a szöveggörnyezet, amelyben Szent Erzsébet említése előfordul, indokolja a stilizáló szándék feltevését. Azt pedig, hogy Erzsébet Margit „*barátja*”, a magyar szerző képletesen (is) érthette, ha egyáltalán tudatosult benne az ellentmondás. Arra is van egyébként példánk, hogy a szópárosítás túlhajtása figyelmen kívül hagyhatja az értelmi zavart, mégpedig a LV-t a XV. században németre fordító Georg Falder-Pistorisnál (Jorg Valdernál),²⁶ amikor szerzeteseket és apácákat együtt tüntet fel a

²⁶ Vö. Horváth Cyrill: i. m. 29.

kolostori munka végzésében (5. c): „*Ja sy gesellet sich auch zu den eingefloszen dinerin und dinern dez klosters in der arbeit.*” Lovas Elemér²⁷ bencés rendi irodalomkutató kifogásolta is a kifejezést: „*A monostorban nem lehetett szó semmiféle szolgáról, kihez B. Margit a munka végzésében csatlakozhatott volna, mert clausura volt.*” A példa azonban nem a szerzetesi etika, hanem a stílustörténet szemszögéből értelmezendő. A grammatikai nemek kifejezésén alapuló szópárosítási technika jól ismert latinul például a Bibliából (vö. *Gn. 5, 26: et genuit filios et filias; Deut. 5, 14: servus et ancilla tua*) s a magyar kódexekből is.²⁸ Ennek túlhajtásáról van szó, s írója aligha gondolt itt etikai implikációkra. Az ilyen kettőzések főleg devóciót serkentő díszítésként kerültek a szövegbe, mégpedig – ahogy például a forrás ellenében alliteráló párok is mutatják – kifejezetten magyarul. A magyar legenda jelzett kifejezésében véleményem szerint tehát nem többszörös javításról van szó, hanem egy magasabb presztízszű nyelvi képlet alkalmazásáról. Így tekintve az adott helyet úgy értelmezhetjük, hogy az anyanyelvű szövegalkotó Szent Margit és Szent Erzsébet lelki közelségét, képletesen szólva barátságát kívánta vele emelkedetten kifejezni. Szent Erzsébet nevének említései pedig a magyar legendában általában azt jelzik, hogy a példakép a háttérben finoman jelen volt Margit tiszteletének formálásában.

M. NAGY ILONA
Debreceni Egyetem
Klasszika-Filológiai Tanszék
E-mail: mnagy@tigris.unideb.hu.

---

²⁷ Lovas Elemér: Boldog Margit történetének részletes forráskritikája. Pannonhalmi főapátsági főiskola évkönyve 1915–6. 203–346. 283.

²⁸ Ezekre l. M. Nagy Ilona: A magyar kolostori irodalom koordinált szópárjainak hátteréhez. In: A. Molnár Ferenc–M. Nagy Ilona (szerk.): Tanulmányok a magyar egyházi nyelv története köréből. Debrecen 2003. 179.